

ЩЕ РАЗ ПРО СПРАВЖНІХ ПАТРІОТІВ УКРАЇНИ

*«Auf G'tt vertraue ich
und fürchte mich nicht»
(На Бога покладаюся я,
і мені не страшно)*

Берлін, 2012 рік. Біля могили О.І. Проскури.

Богдан Кияк
канд. фіз.-мат. наук,
доктор екон. наук,
Засл. діяч науки і техніки
України
м. Київ

Цей біблійний вираз викарбовано на могильній плиті мого доброго товариша і наставника **Олександра Івановича Проскури**. А похований він на початку жовтня 2007 року на старовинному єврейському цвинтарі в Берліні. Дружина цього корінного киянина, відомого фізика, великого патріота й активного «шістдесятника» – **Олена**, у своїй унікальній книжці «**Запізніла сповідь**» (2016 р.), яку я ще не один раз цитуватиму, погодилась, знесилена відчаєм, на останню і вічну домовку Олександра серед помпезних пам'ятних поховань, що вражають своєю монументальністю, прибраністю. А в його затишній берлінській оселі на чільному місці – й зараз відкрита Біблія, яку він постійно читав останніми роками в кімнаті, де лампа світилась іноді й до ранку.

Пані Олена часто повторює визначення поняття батьківщини, що його знаходимо у працях **Костянтина Дмитровича Ушинського**: батьківщина там, де знаходяться могили батьків. Тож улітку 2011 року на Байковому цвинтарі на огорожі могили мами О. Проскури (Ольга Андріївна з родини художника **Рокицького**) було прикріплено й портрет сина Олександра: «*Можливо, хтось колись із знайомих проходить мимо, впізнає і вклониться... Жевріє думка, скоріше мрія, перенести Олександра до мами і самій там біля них знайти своє місце*». Де покояться її батьки – пані Олена не знає, як і не знає, коли її справжній день народження.

Трагедія дитинства – батьки-євреї заарештовані та розстріляні фашистами на початку війни, а її, килькарічну, врятувала від гетто українка, жителька Львівщини, і впродовж років переховувала у своїй оселі, здебільшого під столом, застеленим обрусом. Ось як про це пише пані Олена: «...війну я пересиділа під столом у добрих, мужніх людей, які мене переховували. Під столом і підросла. А коли прийшов час і з-під столу можна було вийти, батьків моїх уже не було». Олена безмежно вдячна добрим і мужнім галичанам за своє збережене життя. А вже після війни – дитячий будинок, технікум, педінститут у Києві, аспірантура, наукова робота – і щаслива зустріч з Олександром, який подарував їй відчуття родини, та любов матері і бабусі...

Що спонукало сімейство Проскурів наприкінці 90-х років покинути Київ і переїхати в Німеччину, втрачаючи можливість творчої праці? Як тут не розгубитись? Можливо, це був тягар пресловутого п'ятого пункту в паспорті...

Нагадаю, що за часів Федеральногоного канцлера Німеччини **Гельмута Коля** Бундестаг прийняв історичне рішення (1991р.) щодо прийому до ФРН євреїв з колишнього Радянського Союзу. А в зв'язку з цим на запитання Олександра: «*Я не розумію, чому ти, Лено, не дієш?*», вона відповідала: «*У мене нема доказів того, що я єврейка*». Дивувались і друзі, запитуючи: «*Лено, а що, твій Сашко – єврей?*». З болісними переживаннями, з нападами розпачу й депресії вони покинули Україну, будучи її великими патріотами. Та вже скоро після їхнього переїзду до Берліна лікарі виявили в Олександра недугу (ракові клітини), що забирала в нього здоров'я. Завдячуючи німецькій медицині, Олександр ще кілька років плідно працював як неперевершений наукознавець, популяризуючи здобутки багатьох всесвітньо відомих фізиків. Ці праці (але вже без Олександра) стараннями дружини і друзів були опубліковані у книжці «Осяяні світлом», 2009, Львів: «Євросвіт».

NB. Макс Планк, підкреслюючи існування єдиної картини світу, писав: «Щоб визначити, в якому напрямі проходить розвиток фізичної науки, є лише один спосіб: порівняти її сучасний стан з тим, у якому вона знаходилась у попередні часи». Вивчення історії науки і техніки в усій повноті та протиріччях стає необхідним елементом освіти сучасного фахівця, сприяє формуванню науково-технічного мислення і свідомості молодого спеціаліста. Історія науки як глобального явища все частіше відтворюється крізь призму досягнень окремих учених і колективів, крізь творчі портрети вчених. В есеях Проскури йдеться про відкриття і здобутки відомих німецьких фізиків та висвітлення важливих і маловідомих фактів із життя таких видатних учених, як **А. Айнштайн, М. Планк, Г. Гемгольц, П. Дебай, Р. Поль, В. Шотткі, О. Стасів** та інші. В есеї автора йдеться також про тернистий шлях засновника і першого директора Інституту фізики, академіка **О. Гольдмана**.

Серед науково-історичних нарисів **О. Проскури** знаходимо й доволі розлогий есеї про колишнього київського професора **Бориса Раєвського**, який зумів вчасно виїхати за кордон і, працюючи від 1922 року в Німеччині, став засновником нової наукової галузі – біофізики. Його дослідження стосувалися в тому числі й терапії раку – хвороби, що забрала життя **Олександра Проскури**, хоча знана німецька медицина змогла відтермінувати його відхід на декілька років.

Позбавлений у 1970-і роки роботи в академічному інституті, **Олександр**, маючи педагогічну освіту, стає хорощим вузівським викладачем. А дружині він з прикриттю заявляє: «*Ти знаєш, як я бачу свою роботу? Мені здається, що я наливаю воду у діряве відро*». У ті страшні часи органи безпеки вважали **Олену Проскуру** дуже небезпечною особою, яка представляла собою ніби-то «змичку» між українським націоналізмом і сіонізмом. Подібних ярликів було значно більше. Всупереч цьому вона стає відомим науковцем і педагогом, яка вирішує надзвичайно важливу справу розвитку системи виховання та освіти наших наймолодших громадян. І її найкращою характеристикою є епітет «затишна», яким вона позначала когось дуже прихильного.

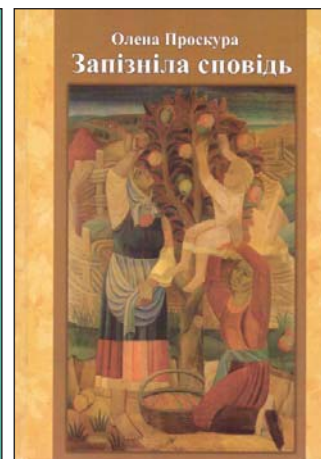
Хронологія минулих подій, що супроводжували плин сімейного життя **Проскурів** київського періоду, пам'ятає сумні часи – їхнє покоління не обминули катастрофи, пов'язані з репресіями. Наприкінці вісімдесятих років поверталися з таборів невинно засуджені побратими. Ще до арештів були похорони трагічно загиблої української художниці **Алли Горської**. У листопаді 1989 року відбулося перевезення до Києва та перепоховання на Байковому цвинтарі праху **Василя Стуса, Юрія Литвина** та **Олексія Тихого**. А вже згодом (у 1999 р.) люди проводжали труну **В'ячеслава Чорновола**. Моральним орієнтиром для багатьох став **Євген Сверстюк**.

Моделлю українсько-єврейських взаємин постає історія славного сімейства **Проскурів**. Бо, як писав **Іван Дзюба**: «*Нам разом жити на цій землі і разом розв'язувати спільні проблеми*».

Ці слова про спільність долі і завдань обох народів записав я у президента Республіканської асоціації українознавців у його передмові до збірника статей видатного єврейського мислителя і публіциста **Володимира (Зеєва) Жаботинського**, великого друга українського народу

(див. «Вибрані статті з національного питання», Київ, 1991).

А в чому полягає різниця між двома народами, пояснює професор **Мирослав Маринович**: «*Для євреїв виживання передбачає перед усім визначення сильнішої сторони і перехід на її бік, бо стати на бік слабшої сторони – це програти і бути знищеним. Оскільки українці у своїй історії частіше були слабшою стороною, виникає враження, що євреї завжди стають на боці поневолювачів, що вони – антиукраїнські за своєю природою. Українцям слід просто стати сильнішою стороною*».

Обкладинки книг Олександра та Олени Проскурів

І ще нагадаю про одну істину, яку передає пані **Олена Проскура** у своїй чудовій книжці «Запізніла сповідь». Це – думка письменника-філософа **Мирослава Дочинця**: «*Світ довкола не міняється, якщо не міняєшся ти. День забарвлений не сонцем і не хмарою, а твоїм настроєм. І куди б ти не пішов, знайдеш там лише те, що приніс із собою*»...

А нам залишилися наукові здобутки та добра пам'ять про міжетнічну пару **Олени та Олександра Проскурів**. І той (на жаль, у минулому) усміхнений образ – в лабораторію входить солідний, козацької статури **Олександр**, тримаючи у кремезних руках тендітні букетики перших весняних фіалок, які він знайшов у **Голосіївському лісі**, що поряд з Інститутом фізики. Він дарує квіти зашарілим від приємного здивування співробітницям, шляхетно цілуючи їм руки. Наука і краса завжди поряд... ■

Берлін, 2006 р.
Зліва: **Олександр Проскура**
з донькою **Наталкою** і онуком **Миколкою**;
справа: автор есею **Богдан Кияк**
з дружиною **Юлією** і донькою **Іриною**